

İki Kutsal Şehir Kudüs ve Mekke'nin Kader Birliği Üzerine: Hârûn Hâşim Reşîd'in Ümmü'l-Kurâ ve Beytü'l-Makdis Adlı Kasidesi¹

On the Unity of Destiny of the Two Holy Cities, Jerusalem and Mecca: Haroun Hashim Rashid's Ode called Umm al-Qura and Bayt al-Maqdis

Zahir ASLAN²

Geliş Tarihi (Received): 04.12.2023

Kabul Tarihi (Accepted): 26.01.2024

Yayın Tarihi (Published): 31.05.2024

Öz: Müslümanların ilk kiblesi Mescid-i Aksa'nın bulunduğu Kudüs, tarihin farklı dönemlerinde olduğu gibi günümüzde de işgal, yıkım ve acılara şahitlik etmiştir. Semâvî din mensuplarınca kutsal kabul edilen Kudüs, bu yönüyle birçok alanda çalışmalara konu olmuştur. Bu çalışmaların en dikkate değer olanlarından biri de Kudüs'e yazılan şiirlerdir. Toplumun aynası olan şiir aynı zamanda tarihi yaşanmışlıkları edebî bir anlatımla dile getiren etkili araçlardan biridir. XX. yüzyıl Filistin şiirinin önemli isimlerinden biri olan Hârûn Hâşim Reşîd de "Ümmü'l-Kurâ ve Beytü'l-Makdis" adlı kasidesinde Filistin'in son yüzyılda yaşadığı acıları iki kutsal şehir Kudüs ve Mekke'yi birlikte ele alarak anlatmıştır. Harun Haşim Reşîd, Mekke'nin kutsiyeti, ilk Müslümanların fazileti, çektikleri sıkıntılar ve ümmetin birlik olmasının önemini belirttikten sonra Kudüs üzerinden Filistin halkının çektiği acılar ve şehrin çığneden kutsallığını konu etmiştir. Şair konuyu edebi sanatlardan istifade ederek sade ancak çarpıcı bir şekilde işlemiştir. Bu çalışmada Hârûn Hâşim Reşîd'in hayatı, şairliği, kasidenin edebî önemi ve ele aldığı konular anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Kaside, Mekke, Kudüs, Hârûn Hâşim Reşîd.

&

Abstract: Jerusalem, where Masjid al-Aqsa, the first qibla of Muslims, is located, has witnessed occupation, destruction and suffering in different periods of history as well as today. Jerusalem, which is considered sacred by the members of the Abrahamic religion, has been the subject of studies in many fields in this respect. One of the most remarkable of these studies is the poems written to Jerusalem. Poetry, which is the mirror of society, is also one of the most effective tools that express historical experiences in a literary narrative. Haroun Hashim Rashid, one of the important names of Palestinian poetry in the 20th century, in his ode "Umm al-Qura and Bayt al-Maqdis", describes the sufferings of Palestine in the last century by considering the two holy cities, Jerusalem and Mecca together. After stating the sanctity of Mecca, the virtue of the first Muslims, the hardships they suffered and the importance of the unity of the ummah, Haroun Hashim Rashid talked about the suffering of the Palestinian people through Jerusalem and the violated sanctity of the city. The poet handled the subject in a simple but striking way by making use of literary arts. In this study, the life of Haroun Hashim Rashid, his poetry, the literary importance of the ode and the subjects he dealt with are explained.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Ode, Mecca, Jerusalem, Haroun Hashim Rashid.

Atıf/Cite as: Aslan, Zahir. "İki Kutsal Şehir Kudüs ve Mekke'nin Kader Birliği Üzerine: Hârûn Hâşim Reşîd'in Ümmü'l-Kurâ ve Beytü'l-Makdis Adlı Kasidesi". *Dergiabant* 12/1 (Mayıs 2024), 20-31. doi: 10.33931/dergiabant.1399987

İntihal-Plagiarizm/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dergiabant/policy>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University Faculty of Theology, Since 2013 – Bolu

¹ Bu çalışma 21-23 Ekim 2022 tarihinde Ankara'da düzenlenen "22. Beytül Makdis Sempozyumu Kudüs'ün Geleceği: Akademik Çalışmalar" sempozyumunda "Kudüs'ü Mekke ile Birlikte Anlatmak: Mekke ve Kudüs Üzerine Modern Bir Kaside 'Ümmü'l-Kurâ ve Beytü'l-Makdis'" başlığıyla sunulan bildirinin genişletilmiş halidir. Bildiri özeti ve tam metni yayımlanmadığı için bu şekilde değerlendirilmiştir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Zahir Aslan, Trabzon Üniversitesi, zahiraslan@trabzon.edu.tr.

1. Giriş

Arap edebiyatının kadim bir türü olan şiir, söz sanatının en etkili formlarından biridir. İslâm'dan önceki Cahiliye döneminde şiirlerde işlenen temel konular; cömertlik, kahramanlık, fedakârlık, dürüstlük, hiciv ve mersiye gibi temalardır. İslâm dininin gelişiyle nazil olan Kur'ân-ı Kerim, Arap edebiyatının gelişim sürecinde önemli izler bırakmıştır. Kur'ân-ı Kerim, verdiği ilahi mesajla toplumu dönüştürmüş ve dile dinî bir hüviyet vererek yeni anlamlar ve tasvirler kazandırmıştır. İslâm'la beraber Arap şiirinde daha çok ahlaki konular, Hz. Peygamber'i medih, zühd ve hikmet gibi temalar görülmeye başlamıştır.³

Toplumun dinamik yapısının edebiyata yansımalarının en bariz örneklerinden biri olan bu durum; şiirin aynı zamanda toplumun sosyal, siyasi ve coğrafi gerçeklerini dile getiren önemli bir tarih şahidi olduğunu göstermektedir. Yaşadıkları toplumdaki olayları hayal dünyalarıyla zenginleştirerek şiirleriyle yansıtan şairler, beraber yaşadıkları halkın teselli bulduğu ve iyi vakit geçirdiği edebî bir sığınak olmuşlardır. Bu gerçek özellikle son yüzyılda büyük kitlesel acılara sahne olan Filistin'de çok net olarak gözükmektedir.

Osmanlı Devleti'nin zayıflamasıyla İngilizler tarafından işgal edilen Filistin toprakları uzun süre İngiliz manda yönetiminde kalmıştır.⁴ Bu süreçte başta Doğu Avrupa olmak üzere baskı gördükleri birçok ülkeden ayrılan Yahudiler buraya göç etmeye başlamışlardır. İlk başlarda küçük topluluklar halinde Filistin'e yerleşen Yahudilerin göçü, Dünya Siyonist Örgütü'nün kurulmasıyla sistemli bir hale gelmiş ve ikinci dünya savaşı sonrası hızla artmıştır. Mandanın hâkim olduğu dönemde İngilizlerin de desteğini alan bu göçmenler, Filistin halkına sistematik bir şekilde baskı uygulamışlardır. Bu durum Filistin'de birçok çatışmaya ve nihayetinde savaflara sebep olmuştur. Günbegün topraklarını kaybeden Filistin halkının birçoğu başka ülkelere göç etmiştir. Filistin halkı 1948 yılında İsrail'in kuruluşu ve ardından yaşanan Nekbe/Büyük felaket ile sistematik saldırılar ve zorunlu sürgünlere maruz kalmıştır. Bu dönemde sıradan halkın yanı sıra, toplumun önemli kanaat önderleri, sanatçılar, gazeteciler ve edebiyatçılar da artarak devam eden baskı ve zulme maruz kalmış ve çevredeki Arap ülkelerine iltica etmiştir.

Yaşanan bu sıkıntılar ülkenin edebiyat alanındaki çalışmalarına da etki etmiş ve toplumun gündelik hayatındaki bu acıların edebî çalışmalarla duyurulması hedeflenmiştir. Bir başka ifade ile başta kutsal mekânları Mescid-i Aksa olmak üzere toprakları işgal edilen, inançları, özgürlükleri ve temel hakları yok sayılan Filistin halkı, sahada mukavemet göstermeye gayret ederken aynı mukavemet kültürel alanda da kendini göstermiştir. Bu alanda verilen mücadele halkın duygularına tercüman olması ve doğal seyrinde gelişmesi sebebiyle sahada verilen özgürlük mücadelesi kadar önemli ve etkili olmuştur. XX. yüzyılın başlarından itibaren acının hâkim olduğu bu topraklarda önemli vatan şairleri ortaya çıkmıştır. İbrahim Tûkân, İbrahim ed-Debbâğ, İskender el-Hûrî, Abdurrahim Mahmud, Muhammed Ali Salih, Muhyiddin es-Safedî, Muhammed el-Adnânî ve Abdülkerim el-Kermî Ebu Selmâ gibi birçok şair nazmettikleri şiirler ve kasidelerle Filistin davasının bilinirliğine önemli katkılar sunmuştur.⁵

Filistin temalı şiirler bu çalkantılı dönemde toplumsal bilinci oluşturan ve halkı bir araya getiren en önemli edebî türlerdendir. Bu yönüyle şiir maddi ve manevi anlamda yıkık olan bu coğrafyada ümidi, hürriyeti ve insanlığın temel haklarını haykırmayı başarabilen bir vasıta olmuştur. Tabii olarak bu dönemde nazmedilen şiirde fikri derinlik ve kültürel zenginlik biraz geri plandadır. Bunun yerini; acıyı, hüznü, vatan sevgisi ile hasretini ve zorunlu göç temalarını işleyen, bilindik kelimelerin kullanıldığı sade, çarpıcı ve duygu yüklü şiirler almıştır.⁶ Filistin halkının yaşadığı dramı etkili bir şekilde edebî çalışmalarına yansıtan bu şairlerden biri de Hârûn Hâşim Reşîd'dir. Türkiye'de hakkında yapılmış

³ Şevkî Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî* (Kâhire: Dâru'l-Meârif, 1990), 2/30-34, 46-47.

⁴ Abdülvehhâb el-Keyyâlî, *Târîhu Filistin el-hadîs* (Beyrut: el-Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Dirâsâti ve'n-Neşr, 1990), 86.

⁵ Maysun Selâme, *Balfour Deklarasyonunun Modern Filistin Şiirine Yansıması 1917-1948* (Filistin: Kudüs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 222-290.

⁶ Salih Eşter, *Fî Şi'ri'n-Nekbe* (Şam: Matbaatu Câmi'eti Dımaşk, 1960), 41-48; 93-94.

herhangi bilimsel bir çalışmaya rastlamadığımız şairin “Ümmü’l-Kurâ ve Beytü’l-Makdis” adlı kasidesinin edebî tahliline geçmeden önce hayatı ve çalışmalarını hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır.

2. Hârûn Hâşim Reşîd

Hârûn Hâşim Reşîd, 1927’de Gazze’nin ez-Zeytûne semtinde dünyaya gelmiştir. İlkokul ve lisenin ardından lisans eğitimini de Gazze’de tamamlayarak 1954 yılına kadar öğretmenlik yapmıştır. Şairin baskı altında ve çoğu sürgünde geçen hayatı adeta Filistin’in acılarıyla dolu tarihinin bir yansımasıdır. 1936 yılının Ramazan ayında henüz sokaklarda oyun oynayan küçük bir çocukken, idareyi elinde bulunduran sömürgeci İngiliz polislerinin devrimci iki genci öldürmesine şahit olmasını gerçek anlamda çocukluktan çıktığı gün olarak niteleyen şair, bu olayın hayatında dönüm noktası olduğunu ifade etmektedir. Edebiyatla iç içe bir ailede yetişen Hârûn Hâşim Reşîd’in diğer kardeşleri de şiir, roman, öykü vb. alanlarda tanınmış simalardır. Şair 1954 yılında Gazze’de Arapların Sesi Radyosunda yönetici olarak çalıştıktan sonra 1967 yılında Filistin Kurtuluş Örgütü’nün temsilcisi olarak görev yapmıştır. 1966 yılında Filistinli Yazarlar Birliği’nin kurucu üyesi, Filistinli Gazeteciler ve Yazarlar Birliği ile Filistin Halk Meclisi’nin üyesi yapmış, birçok uluslararası konferans ve şiir festivallerinde ülkesini temsil etmiştir. 1967 savaşıdan sonra birçok önemli kanaat önderinin başına geldiği gibi İsrail’in baskısıyla Gazze’den göç etmek zorunda kalmıştır. Uzun süre Mısır’da yaşayan şair, Kahire’de bulunan Arap Birliği’nde Filistin temsilcisi olarak görev yapmış ve Arap Birliği’nin yayınladığı derginin yanı sıra *Gazze, el-Livâ, er-Rakîb, el-Vatanu’l-Arabî* gibi gazetelerde yayın yönetmeni olarak görev almıştır. 1980 yılında bir süre *Mecelletu Şu’ûn Arabiyye* dergisinin yayın yönetmenliğini yapmıştır.

Kendisi de zorla vatanından çıkarılmış sürgün hayatı yaşayan bir göçmen olarak Filistinli mültecilerin acılarını derinden yaşayan şair, uzun yıllar mülteci kamplarında öğretmenlik yapmıştır. Hârûn Hâşim Reşîd, 50’li yıllardan itibaren edebiyat dünyasında tanınmaya başlamıştır. Edebî çalışmalarının şekillenmesinde mülteci kamplarında karşılaştığı hazin manzaraların ciddi etkisi olmuştur.⁷ Şair, edebiyat camiası tarafından “Nekbe/Büyük Felaket” şairleri olarak bilinen zümre arasında Filistin sorununu konu edinen en önemli Filistinli şairlerden biri olarak kabul görmüştür. Yaşadığı bunca acı dolu olay ve şahit olduğu hüznün ve çaresizlik şairin üzerinde zamanın silemeyeceği kadar derin izler bırakmıştır. Özellikle ilk dönem yazdığı şiirlerinde her zaman insani temayı ön planda tutan Hârûn Hâşim Reşîd’in basit, dolaysız, dengeli ve etkileyici tarzda kaleme aldığı şiirlerinde en çok işlediği konular; kaybedilen vatan, direniş, devrim, gurbet ve vatana geri dönme umududur. Özellikle vatana dönüş konusunun işlendiği “Edebu’l-avde/Dönüş edebiyatı” alanında müstakil divan neşreden şairlerden biridir.⁸ 27 Temmuz 2020 tarihinde 93 yaşında Kanada’nın Mississauga şehrinde vefat eden şair, hayatı boyunca yirmiden fazla divan ve bunlara ek olarak birçok tiyatro oyunu, roman, biyografi, araştırma ve belgesel türü eserler kaleme almıştır. Bazı eserleri şunlardır: “Me’a’l-ğurabâ/Gurbetçilerle Beraber” (1954), “Avdetu’l-ğurabâ/Gurbetçilerin Dönüşü” (1956), “Gazze fi hattî’n-nâr/Ateş Hattında Gazze”, “Ardu’s-sevrât/Devrimler Yurdu” (1959), “Sefînetu’l-Ğadab/Gazap Gemisi” (1968), “Yevmiyyâtü’s-Sumûdi ve’l-Hüzn/Direniş ve Hüzn Günlükleri, (1983), “Sevretu’l-Hicâra/Taş Devrimi” (1991), “Tuyûru’l-Cenne Kasâid li’ş-Şuhedâ/Cennet Kuşları: Şehitlere Kasideler (1998), “Sabâhu’l-hayr yâ Ğazze/Hayırlı Sabahlar Ey Gazze” (2008), “Uhibbuki Yâ Kudüs/Seni Seviyorum Ey Kudüs” (2009), Rachel Corrie Olimpia Güvercini, (2005).⁹

3. Ümmü’l-Kurâ ve Beytü’l-Makdis

Şairin hayatı hakkında bilgi verilen bölümde de bahsedildiği üzere Hârûn Hâşim Reşîd, eserlerinde Filistin meselesini anlatırken “vatana geri dönme umudu” temasını çokça işlemiştir. Bu duygu şairin ve Filistin halkının en az yaşadığı acılar kadar büyük bir umuda da sahip olduğunu göstermektedir. İlk bakışta acı ve hüznün dolu kalpten satırlara dökülen bu mısralar insanda ümitsizlik ve çaresizlik

⁷ Naciyye Hemmûd, Sûretu’l-lâci’l-Filistinî fi Şi’ri Hârûn Hâşim Reşîd Divânu “Ma’al-Ğurabâ” Nemuzecen, *Mecelletu Câmi’eti Kudüs li’l-Ebhâs ve’d-Dirâsât*, 29/2 (2013), 14-19.

⁸ Eşter, *Fî Şi’ri’n-Nekbe*, 80-81; Sultan Şimşek, “Edebu’l-avde” Kavramı ve İlyas Hürî’nin Babu’s-Şems Romanı, *Uluslararası Vatana Dönüş Edebiyatı Göç ve İltica: Irak-Suriye-Filistin Sempozyumu*, İstanbul: Demavend Yayınları, 2020, 19.

⁹ İmâd Ahmed Nâfi, *ed-Delâletü’n-Nahviyye fi Divâni Hârûn Hâşim Reşîd* (Filistin: Kudüs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 1-2.

duygusunu uyandırır da vatana duyulan özlem ve geri dönüş temasının sık bir şekilde işlenmesi bize şairin ümidi içinde yaşadığını ve yeşerttiğini göstermektedir. İlk başlarda bu iyimserlik ve ümit duygusu rasyonel bir beklentiyle gerçekleşmiştir. Ancak zamanla üst üste gelen ve her biri öncekinden daha büyük kayıplara sebep olan felaketler bu konuda şiir nazmeden birçok şair gibi şairin içinde var olan bu duygunun “geri dönüş rüyasına” evrilmesine sebep olmuştur.¹⁰

Çalışmamızın ana konusu olan bu kasidede şair Filistin sorununu kutsal şehirler Kudüs ve Mekke-i Mükerrerme'nin kader birliği üzerinden işlemiştir. Şehir teması Arap şiirinde sıkça görülen bir konudur. İlk başlarda yitirilen şehirler için yakılan ağıtlar üzerinden işlenen bu tema, zamanla sınıf ayrımı, baskı altında kalan toplumların yaşadığı sıkışmışlık ve bunalım gibi farklı temalarla beraber kullanılmıştır. Bu anlamda şehir teması Hârûn Hâşim Reşîd'in şiirinde yitik vatana gerçek vuslatın ilhamını ifade eder mahiyette işlenmiştir.¹¹

Hârûn Hâşim Reşîd bu kasidesinde Mekke özelinde birlik olmasını istediği Müslüman halktan büyük beklenti içindedir. İslâm ümmetine sorumluluğunu hatırlatmaktadır. Ancak günümüze kadar yaşanan olaylar maalesef somut bir iyileşmenin olmadığını göstermektedir. Peki, şair bu “yitirdiği ümidini aramaya” neden bıkmadan devam etmektedir. Her ne kadar “eşyaya” sahip olmak hayatı kolaylaştırır da insanın esas zenginliği etrafında kendisine yakın hissettiği birilerini görmesidir. İşte belki de hayatının büyük bir bölümünü mültecilerle geçiren ve kendisi de zorunlu göçe maruz kalan şair, etrafında her zaman kendisini teselli edecek, anlayacak ve zor zamanlarında bir nebze de olsa huzur bulmasına vesile olacak bir “insan” aramaktadır. Aradığını bulamayınca da yokluğuyla devasa hüznün var eden bu “yitik umudunu” mısralara dökmektedir. Şair hiçbir zaman yitirdiği umudunu aramaktan vazgeçmeyecektir. Somut objelerin soyutlaştığı, soyut olanların da karmaşık bir hal aldığı duyguları felç eden bu girdaptan tek çıkış yolu belki de “vatana geri dönme” umududur. Şair bir anlamda kimsesizlerin sesi, ümidi ve tesellisi olma yolunda elinden gelen en iyi işi yapmakta, edebiyata sarılmaktadır.

Çeviri-özet şeklinde kasideden beyitlere yer verilecek bu bölümde eserin ana düşüncesi, verdiği mesaj ve işlediği duygular anlaşılmasına çalışılacaktır. Kırk altı beyitten oluşan kasidenin ilk yirmi altı beytinde Mekke-i Mükerrerme üzerinden şehrin kutsiyeti, ilk Müslümanların fazileti, Sadr-ı İslâm dönemi ve ümmetin birlik olmasının önemi anlatılmıştır. Son yirmi beytinde ise Kudüs üzerinden Filistin halkının yaşadığı olaylar ve şehrin çiğnenen kutsallığı konu edilmiştir. Hârûn Hâşim Reşîd'in bu eserindeki temel düşünce şu şekilde ifade edilebilir: Kur'ân-ı Kerim'in indiği dönemdeki Mekke'de yaşanan hak-batıl mücadelesinin bir benzeri bugün işgal altındaki Kudüs'te de yaşanmaktadır. Bugün zafere ulaşmanın yolu da İslâm'ın ilk döneminde Mekke'de var olan ruha yeniden sahip olmakla mümkündür. Şair kasidesinin Mekke'yi anlattığı hemen hemen her beytinde oradaki bu kutsal beldenin tarihi misyonuna, Kâbe'ye, vahye ev sahipliği yapmasına, Kur'an'ın nuruna ve neticesinde insanları hidayete ulaştırmasına değinerek bu fikrini kaside boyunca devam ettirmektedir. Ona göre Kudüs davası haklılığını Hz. Peygamber'in ilk dönemde kendisine zulmeden müşriklerle mücadelesindeki haklılıktan almaktadır. Nitekim şair eserine önce Mekke'yi överek başlar, onu anlatabilenin mutluluğundan bahseder ve ardından ikinci ve üçüncü beyitte İslâmî bakış açısıyla Mekke'yi tüm şehirlerin/medeniyetlerin anası ve tarihin merkezi olarak niteler. Mekke bu izzet ve şerefine Kâbe ve Hz. Peygamber'in/İslâm'ın doğuşundan almıştır:

أُمُّ الْقُرَى يَا سَعْدَهُ مَنْ أَنْشَدَا * يَا سَعْدَ مَنْ غَنَى بِاسْمِكَ أَوْ شَدَا

(Ey) Ümmü'l-Kurâ! Ne mutlu (adına) şiir yazana * Ne mutlu adına nağme terennüm edip şakiyana

أُمُّ الْقُرَى أُمُّ الْمَدَائِنِ كُلِّهَا * يَا قِبْلَةَ شَرَفَتْ وَعَزَّتْ مَوْلِدَا

Ümmü'l-Kurâ! (Ey) Bütün şehirlerin anası * Ey! (İslâm'ın) doğuşuyla izzet ve şerefe ulaşan ey kible

¹⁰ Şimşek, “Edebu'l-avde” Kavramı ve İlyas Hürî'nin Babu's-Şems Romanı, 18.

¹¹ Cevdet Süleyman ed-Duveyk, *el-Mekânü'l-Filistîni fî Şi'rî Hârûn Hâşim Reşîd* (Filistin: Hebron Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 24-26.

في بابك التاريخ حط رحاله * وجثا بأغتاب الخلود فحُلِّدا

Tarih senin kapına bıraktı yükünü * Diz çöktü beka eşliğine ve ölümsüz oldu

Şair ilk beytin birinci şatırında kullandığı ifade ile (يا سَعْدَةُ) bireysel olarak sadece kendisinden bahsederken, ikinci şatırda kullandığı ifade ile zamiri hazfedip (يا سَعْدَ) umum ifadesi katarak Mekke'yi anlatan ve anlayan herkesten bahsetmektedir. Burada şair bireyden topluma doğru herkesin Mekke'de inen İlahi mesajın etrafında bir olmasını ve Mekke'de inen bu kutlu mesajı doğru anlaması gerektiğine işaret etmektedir. Nitekim devamındaki şiire Kur'an'ın ilk emrinden iktibas yaparak şöyle başlamaktadır:

أقرأ فمكة كلها مشدودة * نُصْغِي لما حمل النَّبِيَّ وَرَدَّدا

Oku! Zira bütün Mekke kenetlenmiş * Nebi'nin taşıdığına (Kur'ân) kulak vermekte ve (onu) tekrarlamakta

أقرأ وهل أسمى وأعلى * من قارئٍ يَتْلُو الْكِتَابَ تَهْجُدا

Oku! Teheccüd vakti Kur'ân okuyandan * Daha yüce ve değerli bir kimse var mıdır?

Bu iki beyitte hidayetin ve birliğin merkezi olan Mekke'nin kutsallığının öne çıkarılarak vurgulanan İlahi vahye bağlılık, Hz. Peygamber'e tabi olmak ve Kur'an'ın mesajının verdiği manevi havayı idrak etme kaside boyunca Kudüs halkının yaşaması ve özlem duyması gereken hakikatler olarak methedilerek anlatılmaktadır.

Şair bu iki beyitten önce ve sonra beyitlere ihbârî cümlelerle başlamaktadır. Bu iki beyitte ise dinleyicinin dikkatini çekmek gayesiyle Kur'an'ı Kerîm'den iktibas yaparak emir kipiyle inşâî cümle kurmuştur. Muhtemelen şair bu şekilde dinleyicinin şu mesaja odaklanmasını hedeflemiştir: Mekke'nin kutsal konumu ve ilahi vahiy ancak okuyup anlaşılırsa gerçek hüviyetine kavuşacak ve vadettiği kutlu zafer elde edilecektir. Rasyonel bakış açısını yansıtan bu mesaj kuru kuru tekrarlanan sözlerin aksine muhatabını öğrenmeye, okumaya, anlamaya ve akletmeye davet etmektedir. Bu şekilde temel ilkeler göz ardı edilmeden dinin dinamik yapısı ve işlevi muhafaza edilecektir. Ancak şair devamında salt aklın değil, kalplere şifa ve huzur veren muhabbet dini olarak nitelenen İslâm'ın iman etmiş bir akılla okunmasının gerekli olduğunu hatırlatmaktadır:

هذا هو الإسلام دينٌ حَبَّيَّةٌ * تَصْفُو النَّفُوسَ بِهِ وَتَسْمُو مَقْصِدا

Bu İslâm'ın bizzat kendisidir! Muhabbet dinidir * Onunla temizlenir nefisler ve yücelir gayeler

دينٌ الْعُقُولِ الْمُؤْمِنَاتِ وَنُبُعُهَا * الْفِيَاضُ مَا ضَلَّ الرِّمَانُ وَمَا عَدَا

İman etmiş akılların dini, kaynağıdır İslâm * Unutturmadığı zamanın ve düşmanlığın su gibi coşkun akan

دينٌ الْقُلُوبِ الْقَانَنَاتِ تَسَامِيًا * لِلْمَكْرَمَاتِ تَسَائِقًا وَتَوَدُّدًا

İtaatkâr kalplerin dinidir (İslâm) * Yüce gayelere ulaşmak için iştiyak duyan ve yarışan

Bu beyitlerde yer alan "دينٌ حَبَّيَّةٌ/Muhabbet dini", "İman etmiş akıllar/المؤمنات" ve "الْقُلُوبِ الْقَانَنَاتِ/itaatkâr kalpler" tamlamaları dikkate değerdir. İlk tamlama isim tamlamasıdır ve ikinci cüzü (muzâf ileyh) nekra olarak gelmişken, diğer iki tamlama ise her iki ögesi marife olan sıfat tamlamasıdır. Şair bu şekilde birinci tamlamada umum ifade edecek şekilde muzâf ileyhi nekra yaparak İslâm'ın evrenselliğine vurgu yapmış ve İslâm'ı muhabbet ile nitelememiş aksine sevgi/muhabbet dini olduğunu ifade etmiştir. Devamındaki sıfat tamlamalarında ise mesaj daha yerel olarak inananlara verilmiştir. Şair adeta şu hakikate işaret etmiştir: İman akılla bezenip kalpten gelen amel ile desteklenmedikçe kâmil bir hüviyet kazanmaz. Hârûn Hâşim Reşîd'in bu beyitlerde altını çizerek dikkat çekmeye çalıştığı husus, sevgiyi merkeze alarak akıl ve duyguyu (iman/maneviyat) doğru bir şekilde harmanlamanın gerekliliğidir. Şair bu minvalde devam eden beyitlerde Mekke'nin her köşesinde ilahi vahyin kokusunun olduğunu, bu manevi atmosferi temaşa edenin ve bunu yaşayanın huzur bulduğunu anlatmaya devam eder. Emin bir belde şeklinde niteleyerek Kur'ân-ı Kerim'den iktibasla methettiği Mekke'yi zor zamanlar yaşayan dünyanın huzur bulması için sorumluluklarını hatırlatarak göreve davet eder:

العالمُ الهمجِي عادَ لإِفْكِهِ * فخذِي مكانَكَ أَرْجِعِيهِ إِلَى الهُدَى

Günümüzün barbar dünyası eski bühtanına döndü * Sağlam dur/liderliğini geri al ve (yeniden) hidayete çağır/döndür

Beyitte geçen “فخذِي مكانَكَ” ifadesi iki şekilde tercüme edilebilir. Birincisi “sağlam dur, sebat et”, diğeri ise “eski konumunu (liderliği) geri al”. Burada kanaatimizce her iki anlam da uygundur. Bunun karinesi de beytin birinci şatırında geçen ve iftira anlamına gelen “ifk” kelimesidir. Şöyle ki; günümüzün barbar dünyası iftira ve yalanlarıyla dünyayı karanlığa ve zulme sürüklemeye çalışmaktadır. İnsanlığın temel hak ve hürriyetleri kimlik ayırımına maruz kalmıştır ve yeryüzünde fesadı yayan bedbahtlar türemiştir. Belki de şair seçtiği bu kelimelerle Mekke üzerinden anlattığı ve bir araya gelmesini temenni ettiği İslâm ümmetine seslenmektedir: Ey Müslümanlar iftira ve yalanlara karşı sebat edin. Ancak bu yeterli olmayacaktır. Rahmet Peygamber’inden kalan en büyük miras olan bir araya gelmeyi başarın ve liderliği yeniden ele alarak insanlığı doğru yola ve huzura davet edin. Şair insanların yaygın bir şekilde günah ve cürüm işlediğine dikkat çektikten sonra bunun sebebinin insanlığın manevi çöküş içinde olmasını şu beyitle ifade etmektedir:

عادَ الظَّلامُ إِلَى النُّفوسِ وأَعْرَقَتْ * فِي الموبقاتِ تَنَكَّرًا وَمَرَدًا

Yeniden ruhlara çöktü karanlık * Daldı günaha, inkâra ve isyana insanlık

فخذِي مكانَكَ فالعداءُ تَرْبُصُ * يا مَكَّةُ البَيْضاءِ شُدِّي المَفُودًا

Liderliğini geri al düşmanlar pusudadır * Ey Tahûr Mekke! Kontrolü elden bırakma.

Şair adeta lisan-ı hal ile zor zamanlar geçiren İslâm ümmetine seslenmektedir: İslâm öncesi dönemde olduğu gibi düşman içerde, yanında ve çevrende pusudadır. Toplantılarında ve istişare meclislerinde sana karşı harekete geçmek ve bu coğrafyayı yeniden karanlığa sürüklemek için gayret etmektedir. Bunun çözümü oturup izlemek, konuşmak veya sadece problemi ortaya koymak değildir. İlahi vahiyle tahûr hale gelen şanlı geçmişini hatırla ve İslâm birliğinin izzeti ve şerefiyle, Nebevî dönemde olduğu gibi zulme, haksızlığa ve karanlığa karşı harekete geç. Daha sonra şair iki önemli hususa dikkat çeken şu beyti serdedir:

إنا على وَعْدٍ وَأنتِ بِشِيرِهِ * وَلَكُمُ وَفَيْتِ عَلَى الزَّمانِ مَوْعِدًا

Biz müjdecisi olduğun bir vaad üzerine sebat etmekteyiz. * (O vaad) “sizin için vardır” (sözüdür) ve verdiği nice sözleri asırlarca tutmuşsun

Burada şairin dikkat çektiği birinci husus, acı, baskı ve zulüm altında olan kişilerin bir dayanağa ihtiyaç duyduğudur. Tabii olarak insanoğlu zor zamanlarda kendisine gerçek anlamda destek olacak önemli dostlar, kardeşler ve dayanak arar. Bu tamamen insani bir durumdur. Burada o dayanağın Mekke'nin manevi liderliğinde İslâm ümmeti olduğu hatırlatılmaktadır. Şairin dikkat çektiği ikinci önemli husus ise İslâm ümmetinin üzerine düşeni yerine getirmeme veya getirememesi şeklinde bir girdaba düşmesini engellemek için maziden örnekler vermesidir. Daha önce zor zamanlarda verdiği nice sözü yerine getiren Mekke, bunu yine gerçekleştirebilir. Yeter ki, sorumluluğunu hatırlasın ve sahip olduğu imanın kudretinin bilincine varsın. Şair kasidenin ilk bölümünde Mekke-i Mükere-me'yi anlattıktan sonra Kudüs'ü anlatmaya başlamaktadır. Bu bölüme Kudüs'ün yaşadığı acıyı anlatarak başlamaktadır.

الْقُدْسُ داميةُ الجراحِ سَجِيئَةٌ * والغاصِبونَ طَعَوْا وداسوا المسجدا

Kudüs, yarası kanlı (bedeni) mahpus * Bu gaspediciler azıttılar ve çiğnedi(ler) mescidi

Şüphesiz şairin burada söze başlarken Kudüs'ü kişiselleştirerek kanayan bir yaraya ve mahpusa benzetmesi yaşanan acıyı dinleyiciye çarpıcı bir şekilde hatırlatmaktadır. Bu şekilde mevcut durum dikkat çekecek şekilde anlatılırken, Müminlerin Kudüs'te yaşanan bu felaket yüzünden kanayan bir yaradan duydukları acıyı hissetmeleri gerektiği de belirtilmektedir. Burada mecaz olarak kullanılan “mahpus” ifadesinde mevcut çaresiz durum göz önüne serilirken kutsiyet atfedilen önemli mekânlardan

birinin kurtarılmayı beklediği de anlatılmaktadır. Şairin beytin ikinci şatırında bu zulüm ve kötülüğü yapanları “gasp edenler/الغاصبون” olarak nitelmesi de yerindedir. Çünkü devamında mescidi ayak(kabı)larıyla çiğnedikleri ifade edilmektedir. Allah’ın evi olan bir mekâna ancak saygı ve dua ile girilir. Semâvî dine mensup milyarlarca insan tarafından kutsal kabul edilen bir mekânı bu şekilde ayaklar altına almak ancak kendisine ait olmayan bir şeyi haksızca gasp eden kişiye yakışır. Şair devamında Kudüs’ün maruz kaldığı haksızlığı anlatmaya devam etmektedir:

جاروا على مسرى النبي وندسوا * فُدَسَ العروبة والمكبر صُفِدا

Nebi’nin İsrâ mekânına hadsizlik edip, kirlettiler * Arap’ın kutsiyetini, tekbirle namaz kılanı (mukavemet göstereni) zincire vurdular

Şair bu beytinde Müslümanların ve Arap halkının neden onlara yardımcı olması gerektiğini anlatmaya çalışmaktadır. Şöyle ki; şair önce Hz. Peygamber’in İsrâ yaptığı mekâna vurgu yaparak Müslümanları desteğe çağırırken, Müslüman olmayan veya dini sâikle hareket etmeyen Arap halkının milli duygularını harekete geçirmek suretiyle mağdur olan Filistin Araplarına destek olmaya davet etmektedir. Ancak şair beytin sonunda tekbir getirenlerin yani namaz kılanların ve mukavemet gösterenlerin zincirlendiğine de değinerek ırka dayalı anlatımı daha geri planda tutmaktadır. Burada mesajın kapsayıcı olması hedeflenmiştir. Nitekim halkın içinde vicdan ehli olan gayrimüslimler veya dini yaşantısı ve duyguları zayıf olan bir kitle de vardır. Öyleyse bu kitle burada yaşanan insanlık dramına ve ayaklar altına alınan insan hürriyetine karşı aynı millettendir ortak paydasından ötürü destek vermelidir. Şair devamında sahadaki mücadeleyi hararetle bir şekilde şöyle nazma dökmektedir:

والشعب شعبي في الإِسارِ مُجَاهِد * يلقى الطغاة مُصَابِرًا مُتَجَلِّدا

Bu halk, (benim) halkımdır. Esaret altında (olsa da) cihat ediyor * Sabır ve metanetle, azgın güruhu karşılıyor

يَلْقَاهُمْ بِالصِّدْرِ عَارٍ غَاضِبًا * وَيَرُدُّهُمْ بِصُمُودِهِ مُتَوَقِّدا

Öfkeyle, çıplak göğsüyle karşılar düşmanı * Püskürtür ateşli bir direnişle gayrını

Şair bu beyitlerde, halkının esaret altında olmasına rağmen mukavemetini, direnişini, öfkesini, bitmek tükenmek bilmeyen mücadelesini ve cesaretini övgüyle anlatmaktadır. Şair vakıayı bu şekilde dile getirerek yokluk içinde kalsa dahi haklı davasından vazgeçmeyen bir kitle olduğunu anlatırken, gelmeyen destek ve yardımdan dolayı ümit beslediği İslâm ümmetine de sitem etmektedir. Halk çıplak göğsüyle yokluk içinde sabretmektedir, ancak bu yokluk onun değil insanlığın ayıbıdır. Bu şahsi veya yerel bir problem değildir. Topluma mal olmuş her sıkıntı gibi bunun da vebali insanlığın omuzlarındadır. Ardından şair iki şehrin birbirine benzerliğini anlatmaya başlamaktadır:

في القدس مكة هاهنا بعبيرها * وهديرها وأملتقى وألمنتدى

Kudüs’te! Mekke (var) işte tam buradadır kokusuyla * coşkusıyla, buluşma yerleri ve sedasıyla

في القدس مكة والرجال أشاوس * مازدهم عادٍ نجبر واعتدى

Kudüs’te! Mekke (var) meşhur cesur erkekleri başrolde * Zorlayan ve haddini aşan hiçbir despotun düşmanın karşılık veremediği

Şair birinci beyitte Kudüs’ün her köşesinin Mekke’den izler taşıdığını anlatmaktadır. Bu isabetli bir teşbihtir. Zira İslâm’ın geldiği dönemde Hz. Peygamber’e tabi olanlar yurtlarından sürülmüş, ibadetleri engellenmiş ve hürriyetlerine kastedilmiştir. İşte o cesur insanlar zorunlu göçe karşı durmak, Kâbe’yi muhafaza etmek ve hakkı haykırmak için mücadele etmişlerdir. Günümüzde Mescid-i Aksa’nın izzetini korumaya çalışan ve haksız zorunlu göçe direnen halk da aynı haklı mücadeleyi vermektedir. İkinci beyitte de şair İslâm’ın ilk döneminde olduğu gibi her türlü baskı ve zulme karşı mücadele etmekten vazgeçmeyen aynı cesur adamların burada da var olduğunu ifade etmektedir. Bu, İslâm ümmetine bir mesajdır. Sevinin, hak uğruna mücadele eden her zaman vardır. Ancak bu haklı davada yanlarında değilseniz üzülmün ve hüznülenin.

Şair devamında kasidesinin sonlarına yaklaşırken ümmetin bir gün bu haksızlığa daha fazla tahammül edemeyip desteğe geleceğine dair ümidini mısralara şöyle dökmektedir:

تَزْنُو إِلَيْكَ عَزِيْرَةً وَكَرِيْمَةً * وَتَرَاكِ نَصْرًا قَادِمًا وَمَوْكِدًا

(Kudüs) Yolunu gözlüyor. İzzet ve şerefle * geleceksin bir gün kesin bir zaferle

(Kudüs) izzet ve şerefle yolunu gözlüyor (ey Mekke!) * Seni gelmekte olan kesin bir zafer biliyor

Şair burada Kudüs'ün bütün çaresizliğine rağmen vakarından ödün vermeden Mekke'yi beklediğini ifade etmektedir. Şair kutsallığını Mescid-i Aksa'dan alan Kudüs şehrini zikrederek zor şartlara rağmen izzet ve şerefli bir şekilde vatanını savunan halkı kastetmektedir. Beklenen olarak Mekke'yi zikrederek ise; zaferin ancak Mekke'ye inen kutsal vahyin vazettiği ilkeleri benimsemekle gerçekleşeceğini aktarmaya çalışmaktadır. Devamında her iki kutsal şehirdeki mescitlerin minarelerinden zafer ezanlarının gürlük bir şekilde beraberce yükselmesini temenni eden şair, İslâm'ın eski izzetli günlerine dönme arzusunu şöyle dile getirmektedir:

وَيُرْدُ لِلْإِسْلَامِ سَالِفَ عَهْدِهِ * وَيَعُوذُ أَكْثَرَ مَا يَكُونُ وَأَجْمَدًا

(İki şehirde okunan zafer ezanları) İslâm'ın eski şanlı günlerini hatırlatacak/getirecek * Daha güçlü ve ihtişamlı olarak

أُمُّ الْقُرَى عَفْوُ الْبَيَانِ مُقْصِرًا * عَنْ شَأْوِكَ الْمُنْشُودِ سُؤْدَدًا

Ümmü'l-Kurâ! Yüce şan ve şerefini * anlatmaktan aciz kaldığımız için bizi mazur görüp affedesin.

Şair kasidesinin sonuna yaklaşırken Kudüs'ten Mekke'ye seslenerek her iki şehrin semalarında yankılanacak zafer ezanlarıyla İslâm'ın eski ihtişamlı günlerine dönme temennisini dile getirmekte ve Mekke'yi hakkıyla anlatamadığını ifade etmektedir. Ardından kasidesini Mekke özelinde İslâm ümmetine dua ederek şöyle bitirmektedir:

تَبْقَيْنَ مَا بَقِيَ الزَّمَانُ عَزِيْرَةً * وَيَطْلُؤُ اسْمُكَ غَالِيًا وَمُحَلَّدًا

(Ey Mekke) ebediyen aziz kalasın * Adın paha biçilmez ve daim olsun

Kasideyi dua ile sonlandırmak edebiyatta sıkça karşılaşılan ve güzel görülen bir sözü nihayete erdirmeye şeklindedir. Bu son beytin lafız açısından letafeti ve dikkat çekiciliği bir yana, kanaatimizce burada şöyle bir mesaj olduğu da söylenebilir: Şair veciz bir şekilde özetlediği ümmetin bu kanayan yarasını anlattıktan sonra, belki de uyarı ve hatırlatma kabilinden Furkân suresinin son ayetine¹² atıfta bulunmuştur. Nitekim ayet, fani olanı baki olan Allah'a tercih ederek kulluktan uzaklaşanlara bir ikaz mahiyetindedir. Bedenleri tutsak olanlar değil, esas bu durumda olanlar esaret içindedir. Öyleyse dua ve niyaz ile maddi ve manevi zincirler kırılmalıdır. Kişi ancak bu şekilde Rabbini razı edecek, bu dünyada üzerine düşeni yerine getirecek ve salih amel işleyerek gerçek özgürlük olan kulluk makamına ulaşacaktır.

4. Edebî Sanatlar

Şair kasidesinde basit ve anlaşılır bir dil kullanmaya gayret etmiştir. Kullandığı fiillerin ve kelimelerin birçoğu ana dili Arapça olan ortalama herkes tarafından anlaşılabilir şekildedir. Bununla beraber kasidenin yoğun bir duyguyla kaleme alındığı göze çarpmaktadır. Şairin kasidede kullandığı edebî sanatlar dinleyiciye vermek istediği ana fikri ve aktarmak istediği duyguyu daha çarpıcı bir hale getirmiştir. Bu başlıkta kasidede tespit edebildiğimiz bazı edebî sanatlar konuyu uzatmamak adına birer örnek eşliğinde incelenmeye çalışılacaktır.

4.1. Kapalı İstiare

Beyân ilminin en sık kullanılan sanatlarından olan istiarenin bu türü, teşbihin iki rüknü olan müşebbeh (benzeyen) ve müşebbehun bih'ten (benzetilen), müşebbehun bih'in hazfedilmesiyle yapılır. Bu istiarede benzetilen şeyin lazımlarından biri zikredilir ve zihinde muhayyel tasvirlerin canlanması hedeflenir.¹³

¹² "De ki: "Kulluğunuz ve niyazınız olmasa Allah size ne diye değer versin..." (Furkân, 25/77)

¹³ Abdulazîz 'Atîk, *İlmu'l-Beyân* (Beyrut: Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, 1982), 179.

Aşağıdaki beyitte “tarih/التَّارِيحُ” kelimesi kafiledaki insan topluluğuna benzetilmiştir. Müşebbehun bih’in lazımı da “Yükünü bıraktı/رَحَالَهُ حَطَّ” cümlesidir. Şair aşağıdaki beyitte bu tür istiarenin bir örneğini sunmuştur:

فِي بَابِكِ التَّارِيحُ حَطَّ رَحَالَهُ * وَجِئْنَا بِأَعْتَابِ الْخُلُودِ فَخُذِدَّا

Tarih senin kapına bıraktı yükünü * Diz çöktü beka eşiğine ve ölümsüz oldu

Şair bu beyitte yaptığı teşbih ile zengin bir anlam vermek arzusundadır. Şöyle ki tarihten beri insanoğlu ihtiyaçlarını pazarlardan karşılamaktadır. Köylerde veya şehrin belli semtlerinde mevcut olan pazarlar gibi, dünya ticaret merkezlerinin güzergâhlarında büyük tüccarların alışveriş yaptığı pazarlar da mevcuttur. İşte her türlü ürünün mevcut olduğu bu merkezler, koca bir şehrin veya özellikle eski zamanlarda küçük bir ülkenin iktisadi canlılığını yansıtmaktadır ve son derece kıymetlidir. Şair de burada yaşanmışlığın zamanla birleşimi olan tarihi, yükünü Mekke’nin kapılarına bırakan bir kafileyne benzeterek insanoğlunun ihtiyaç duyduğu bütün kıymetli varlıkların orada mevcut olduğunu ifade etmektedir.

4.2. Berâat-i İstihlâl-Hüsn-i İntihâ

Hüsn-i-ibtidâ olarak da ifade edilen¹⁴ Berâat-i istihlâl, bedî’ sanatlarından biridir. Terim olarak konuşmacının şiir veya nesire; vermek istediği mesajı ihtiva eden ve gayesini ortaya koyan kulağa hoş gelecek şekilde güzel düzenlenmiş, manası açıkça anlaşılabilir, yerinde ve dinleyicinin dikkatini çeken sözlerle başlamasıdır.¹⁵

أُمُّ الْفَرَى يَا سَعْدَهُ مَنْ أَنْشَدَا * يَا سَعْدَ مَنْ غَنَى بِاسْمِكَ أَوْ شَدَا

(Ey) Ümmü’l-Kurâ! Ne mutlu (adına) şiir yazana * Ne mutlu adına nağme terennüm edip şakiyana

Şair kasidesine Mekke-i Mükerrreme’nin isimlerinden biri olan “Ümmü’l-Kurâ!” ile başlayarak dinleyicinin dikkatini çekmeyi hedeflemiştir. Devamında seçtiği kelimeler de kolay ve anlaşılır kelimelerdir.

Hüsnü’l-intihâ: Konuşmacının sözünü bitirirken kulağa hoş gelecek bir şekilde vermek istediği mesajı çarpıcı bir şekilde vermek için manası açık sözler ve deyimlerle bitirmesidir.¹⁶

تَبْقَيْنِ مَا بَقِيَ الزَّمَانُ عَزِيزَةً * وَيُظَلُّ اسْمُكَ غَالِيًا وَخُجْدًا

(Ey Mekke) Dünya durdukça aziz kalasın * Adın sonsuz ve paha biçilmez olsun

Şair Mekke’ye dua ederek kasidesini bitirdiği yukarıdaki beyitte kaside boyunca Mekke özelinde vurguladığı “İslâm ümmetinin bir araya gelip Kudüs’ü desteklemesi” şeklinde özetlenecek mesajını çarpıcı bir şekilde vermeyi hedeflemiştir.

4.3. Mürâ’atü’n-nazîr

Bedi sanatlarından olan *mürâ’atü’n-nazîr*, nesir veya nazımda, aralarında mana bakımından tezadın dışında bir bağ olan kelimeleri bir araya getirme sanatıdır. Bu kelimeler iki veya daha fazla olabilir.¹⁷

اقْرَأْ وَهَلْ أَسْمَى وَأَعْلَى * مِنْ قَارِيٍّ يَتْلُو الْكِتَابَ تَهْجُدًا

Oku! Teheccüd vakti Kur’ân okuyandan * Daha şerefli ve değerli bir kimse var mıdır?

Bu beyitte geçen “اقْرَأْ/Oku” – “تِلْوَ/Oku” kelimeleri ilim ve Kur’ân-ı Kerim okumakla ilgili olduğu için burada *mürâ’atü’n-nazîr* vardır.

¹⁴ Abdullah b. Muhammed İbnü’l-Mu’tez el-Abbâsî, *el-Bedî’* (Beirut: Dâru’l-Cil, 1990), 42.

¹⁵ Abdurrahman Habenneke el-Meydânî, *el-Belâğatü’l-Arabîyye* (Dımaşk: Dâru’l-Kalem, 1996), 2/559.

¹⁶ Seyyid Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhiru’l-Belâğati fi’l-Me’ânî ve’l-Beyân ve’l-Bedî’* (Beirut: el-Mektebetü’l-Asriyye, ts.), 344.

¹⁷ Meydânî, *el-Belâğatü’l-Arabîyye*, 2/382.

4.4. Mecaz-ı Mürsel

Beyân sanatlarından olan Mecaz-ı Mürsel, benzerlik dışında bir alakası olan ve esas anlamın kastedilmesine mani olan karinenin mevcut olduğu durumda yapılmaktadır.¹⁸ Mecaz-ı müfred olarak da adlandırılır. Kelimenin hakiki manası ile mecazi manası arasında birçok alaka bulunur.

اقْرَأْ فَمَكَّةَ كُلِّهَا مَشْدُودَةً * تُصْغِي لِمَا حَمَلَ النَّبِيُّ وَرَدَّدَا

Oku! Zira bütün Mekke kenetlenmiş * Nebi'nin taşıdığına (Kur'ân) kulak vermekte ve (onu) tekrarlamakta

Bu beyitte Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sözüne ve risaletine kulak veren "Mekke" değil "Mekke'deki müminlerdir". Buradaki alaka "mahalliyet"tir. Mekân zikredilmiş, ancak o mekânın içindekiler kastedilmiştir.

4.5. Nidâ

Meânî ilminin sanatlarından olan nidâ, konuşmacının fiil yerine kullanılan bir edatla muhataptan kendisine yönelmesini talep etmesidir.¹⁹ Belagatte muhatabı tazim veya tahkir etme, ona duyulan özlemi ifade etme gibi farklı gayeler için kullanılabilir.

يَا أُخْتِ مَكَّةَ بِالتَّكَايِيرِ الَّتِي * تَعْلُو وَمَا حَمَلَ الْأَذَانُ وَرَدَّدَا

Ey yükselen tekbirleriyle Mekke'nin kardeşi Kudüs * Tekrarlanan ezanların taşıdığı ulvi mesajlarıyla

Şair burada Kudüs'ü kaside boyunca övdüğü ve İlahi vahiy ile Kâbe'ye ev sahipliği yapması sebebiyle Müslümanların merkezi olarak nitelediği Mekke'ye benzeterek yüceltmektedir. Nidâ edatı burada "tazim" gayesi ile kullanılmıştır. Bunun göstergesi de şairin eseri boyunca Mekke'yi övmesidir.

4.6. İstifhâm

Meânî ilminin sanatlarından olan istifhâm, bir konu hakkında bilgi istemek anlamına gelmektedir. İstifhâm bazen cümlenin siyakından anlaşılan ikrar, tazim, tekrar, yerme gibi başka anlamlarda da kullanılabilir.²⁰ Hârûn Hâşim Reşîd de vermek istediği mesajı daha çarpıcı bir hale getirmek için kasidesinde istifhâmda bulunmuştur:

اقْرَأْ وَهَلْ أَسْمَى وَأَعْلَى * مِنْ قَارِيٍّ يَتْلُو الْكِتَابَ تَهَجُّدًا

Oku! Teheccüd vakti Kur'ân okuyandan * Daha şerefli ve değerli bir kimse var mıdır?

Şair burada "هل" edatını kullanarak istifhamda bulunmaktadır. Burada soru sorarak vermek istediği anlam "nefi/olumsuzluk" olduğu söylenebilir. Bu durumda anlamı şu şekilde olur: "Teheccüd vakti (ibadet ederek) Kur'ân okumaktan daha şerefli ve değerli bir makam/kişi yoktur". Yine buradaki istifhâm edatının "tazim/yüceltme" için de kullanıldığı söylenebilir.

4.7. Teşhîs/Kişiselleştirme

İnsana mahsus özelliklerin insan dışında canlı veya cansız varlıklara vererek gerçekleştirilen mecazi anlatım türüdür. Konuşmacı bu edebî sanatı mesajını tam istediği şekilde ulaştırmak ve dinleyicinin anlatılmak istenen manayı daha kolay bir şekilde anlamasını sağlamak için yapar.

الْقُدْسُ دَامِيَةٌ الْجِرَاحِ سَجِيئَةٌ * وَالْغَاصِبُونَ طَعَوْا وَدَاسُوا الْمَسْجِدَ

Kudüs, yarası kanlı (bedeni) mahpus * Zalimler azıttılar ve ayaklarıyla çiğnediler mescidi

¹⁸ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, 252.

¹⁹ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, 89-91.

²⁰ Abdulazîz 'Atîk, *İlmu'l-Me'ânî* (Beirut: Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, 2009), 88, 96-111.

Beyitle ilgili yukarıda izahat yapıldığı için burada şerh etmeye gerek görülmemiştir.

4.8. Kasr

Meânî ilminin sanatlarından olan kasr, bir şeyi özel bir tarzda başka bir şeye tahsis etmek anlamına gelmektedir. Dikkat çekmek ve verilmek istenen mesajın daha çarpıcı bir şekilde muhatabına ulaştırmak gibi gayelerle yapılmaktadır.²¹

الله أكبر ما تسَلَّحَ قَلْبُهُ * إلا بِهَا فَمَشَى قَوِيًّا مُرْعِدًا

Allah-u Ekber! Kalbi ancak bu nidayla kuşanmıştır * Güçlü bir şekilde, (düşmana) korku salarak ilerler Şair burada kasr yaparken nefiy (olumsuzluk) ve istisna metodunu kullanmıştır. Burada şu iki anlam ortaya çıkmaktadır: “Kalbi Allah-u Ekber nidasıyla kuşanmıştır”, “Allah-u Ekber nidalarıyla ondan başka kuşanan yoktur”. Belki şair burada dünyada Filistin’de vatanını müdafaa eden biri kadar destek görmeyen ve tek dayanağı Rabbine tevekkül olan başka kimsenin kalmadığını anlatmak istemiştir. Bu şekilde anlam verildiği takdirde beyitte İslâm ümmetine bir sitem olduğu da söylenebilir.

5. Sonuç

Bu çalışmada gazeteci, diplomat, eğitimci ve şair olarak XX. yüzyıl Filistin tarihinde önemli bir yeri olan “Nekbe/Büyük felaket” şairlerinden Hârûn Hâşim Reşîd’in “Ümmü’l-Kurâ ve Beytü’l-Makdis” adlı kasidesi muhteva ve edebî sanatlar açısından incelenmiştir. Filistin’de yaşanan acı ve hüznün iki kutsal şehir Kudüs ve Mekke üzerinden anlatıldığı kasidede Mekke-i Mükerrerme üzerinden özellikle ilk dönem Müslümanları olmak üzere İslâm ümmetinin faziletleri hatırlanmıştır. Kutsal mekânların içinde yaşayanların doğru davranış ve tavırlarıyla mana kazanacağını remzeden bu anlatışın satır aralarında İslâm ümmetinden beklenti ve umut sık bir şekilde tekrarlanmıştır. Evrensel bir hak olan yaşam ve ibadet hakkının kısıtlı olduğunu, ibadethanelerin maruz kaldığı zulmü ve kutsiyetlerinin çiğnenmesini anlatarak temel bir hak olan yaşam hakkının yanı sıra ibadet hürriyetinin de işgal altında olduğunu ön plana çıkaran şair, dünya gözünü yumsa da burada mücadelenin devam ettiğini haykırmaktadır. Filistin halkını İslâm’ın ilk dönemindeki hak uğruna savaşıyan müminlere benzeten şair, yokluk ve sıkıntı içinde dahi bu mücadelenin Allah rızası için devam ettiğinin bilinmesini istemiştir. Şair eserinde İslâm ümmetinden beklenen desteğin gelmediğine dair sarıh bir ifadede bulunmamıştır. Ancak şairin bu konuda satır aralarında bir serzeniş ve hayal kırıklığı içinde olduğu görülmektedir. Adeta yüklemi olmayan bir cümle gibi devamlı işlenen bu beklenti ve arayış durumunun sonunda da çözüme ve kurtuluşa dair bir emareye rastlanmamaktadır. Kasidenin üslubu gayet akıcı ve sadedir. Şair bu şekilde halkın yaşadığı acı, hüznün ve zorluklara odaklanmakta ve dinleyicinin de dikkati dağılmadan bu noktaya yoğunlaşmasını sağlamaya çalışmaktadır. İslâm’ın önemli şiarları olan ezan, cami, Kur’ân-ı Kerim ve kulluk gibi kavramları sıkça kullanan şair, çok az yerde de milliyetçilik üzerinden halkına destek beklentisini işlemiştir. Nihai olarak şair eserinde yaşanan bu insanlık dramından başta İslâm ümmeti olmak üzere başkalarının da haberdar olmasını istemektedir. Çünkü birçok olumsuzluğun ilk adımı unutulmuş olmaktır. Hârûn Hâşim Reşîd’in Filistin sorununu temel insan hakları üzerinden anlattığı edebi eserlerinin incelenmesi, bu temel insani problem karşısında farkındalık oluşturacak ve Türkiye’deki modern dönem Arap dili çalışmalarına katkı sunacaktır.

Finansman/ Grant Support

Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

The author(s) declared that this study has received no financial support.

Çıkar Çatışması/ Conflict of Interest

Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.

The authors have no conflict of interest to declare.

²¹ Hasan İbrahim Abdurrezzak, *el-Belâğatü’s-sâfiyye fi’l-meânî ve’l-beyân ve’l-bedî’* (Kahire: Mektebetü’l-Ezheriyye, 2006), 161.

Kaynaklar

- Abdurrezzak, Hasan İbrahim. *el-Belâğatü's-sâfiyye fi'l-meânî ve'l-beyân ve'l-bedî'*. Kahire: Mektebetü'l-Ezheriyye, 2006.
- 'Atîk, Abdulazîz. *İlmu'l-Beyân*. Beyrut: Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, 1982.
- 'Atîk, Abdulazîz. *İlmu'l-Me'ânî*. Beyrut: Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, 2009.
- Cerrâr, Hüsnî Ethem. *Nekbetu Filistîn*. Amman: Dâru'l-Memûn, 2008.
- Duveyk, Cevdet Süleyman. *el-Mekânu'l-Filistîni fi şî'rî Hârûn Hâşim Reşid*. (Yüksek Lisans Tezi, Hebron Üniversitesi. Batı Şeria Filistin). Erişim adresi: <http://dspace.hebron.edu/xmlui/handle/123456789/382>
- Dayf, Şevkî. *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*. 10 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Meârif, 1990.
- Eşter, Salih. *Fî Şî'ri'n-Nekbe*. Şam: Matbaatu Câmi'eti Dımaşk, 1960.
- Hâşimî, Seyyid Ahmed. *Cevâhiru'l-Belâğati fi'l-Me'ânî ve'l-Beyân ve'l-Bedî'*. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, ts.
- Hemmûd, Naciyye Fâyiz. "Sûretü'l-lâci'l-Filistîni fi Şî'ri Hârûn Hâşim Reşid Dîvânü "Ma'al-Ğurabâ" Nemuzecen". *Mecelletu Câmi'eti Kudüs li'l-Ebhâs ve'd-Dirâsât*, 29/2 (2013), 11-50.
- İbnü'l-Mu'tez, Abdullah b. Muhammed el-Abbâsî. *el-Bedî'*. Beyrut: Dâru'l-Cil, 1990.
- Kacce, Muhammed. *el-Kuds fi 'uyûni's-şu'ârâ*. Katar: Vizâretü's-Sekâfeti ve'l-Funûni ve't-Türâs, 2013.
- Keyyâlî, Abdülvehhâb. *Târîhu Filistîn el-hadîs*. Beyrut: el-Müessesetü'l-Arabiyye, 1990.
- Meydânî, Abdurrahman Habenneke. *el-Belâğatü'l-Arabiyye*. Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1996.
- Nâfi, İmâd Ahmed Said. *ed-Delâletü'n-Nahviyye fi Dîvâni Hârûn Hâşim Reşid*. Filistin: Kudüs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Selâme, Maysun Yezid Muhammed. *Balfour Deklarasyonunun Modern Filistin Şiirine Yansıması 1917-1948*. Filistin: Kudüs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Şimşek, Sultan. "Edebu'l-avde" Kavramı ve İlyas Hûri'nin Babu's-Şems Romanı. *Uluslararası Vatana Dönüş Edebiyatı Göç ve İltica: Irak-Suriye-Filistin Sempozyumu*, İstanbul: 2020.